Aandacht voor **insecten**

Regelmatig komen er berichten in het nieuws dat het niet goed gaat met insecten. Zulke berichten gaan mij aan het hart. Als je insecten met enige vergroting bekijkt zijn ze fantastisch mooi en hun levenswijze is vaak zo bijzonder, dat het nauwelijks te bevatten is. Bovendien spelen insecten een essentiële rol in het ecosysteem. Niet alleen voor de bestuiving van planten, maar ook bij het omzetten van plantenresten in plantenvoeding en als stapelvoedsel voor ontelbare insecteneters.

Tekst Caroline Elfferich | **Foto's** Wim van Egmond

Tijdens mijn biologiestudie vond ik insecten al interessant. Maar het is geen gemakkelijke diergroep om je eigen te maken. Alleen in Nederland zijn al 17.455 soorten beschreven. Als je insecten wilt determineren, moet je meestal subtiele details bekijken en hun levenswijze in het veld bestuderen is zo mogelijk nog moeilijker. Er zijn experts op het terrein van bladwespen, kevers, bladluizen en ga zo maar door. Niemand weet alles van alle insecten die in Nederland voorkomen, dat is voor een mens niet te bevatten. Persoonlijk vind ik vooral het gedrag van insecten boeiend en de onderlinge relaties die ze hebben met elkaar en hun leefomgeving.

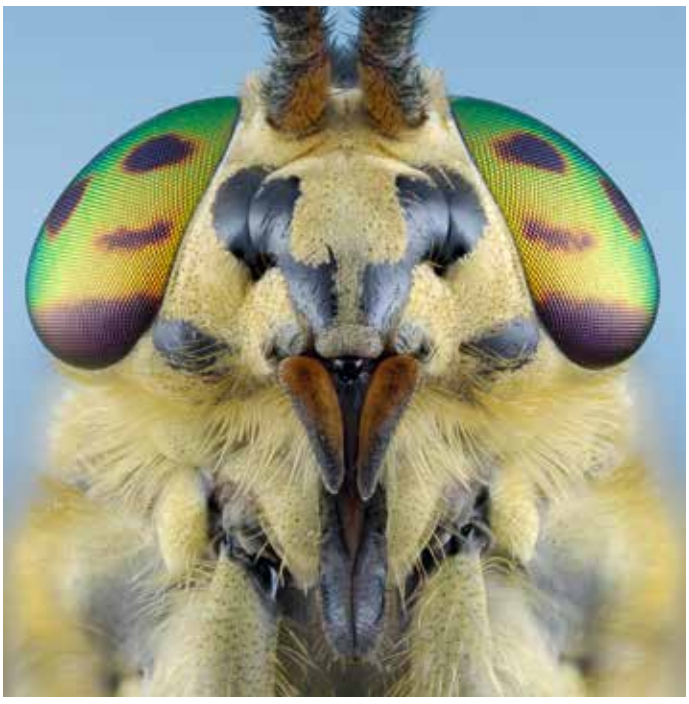
Insectentrekpleister

En toen kwam in 2017 het bericht dat in 63 Duitse natuurgebieden is vastgesteld dat in een tijdsbestek van 27 jaar ongeveer driekwart van de biomassa aan insecten is verdwenen. Vergelijkbare resultaten zijn in Nederland gevonden voor aantallen nachtvlinders, kevers en kokerjuffers in langlopende inventarisaties met licht van de KNNV-afdeling Tilburg in de Kaaistoep. In Wijster (Drenthe) bleek dat het aantal loopkevers in potvallen enorm was afgenomen. Ik heb me afgevraagd of die insectenafname ook in eigen tuin zichtbaar is.

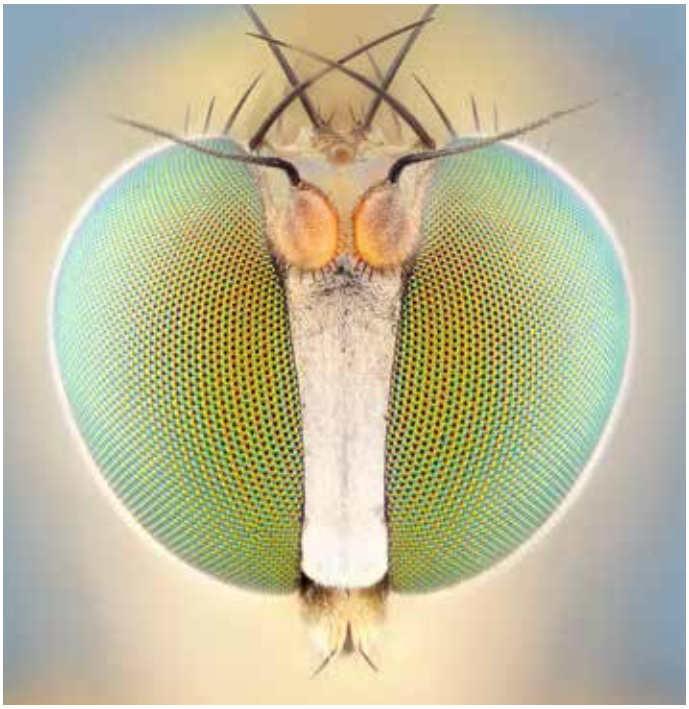
Nog regelmatig zie ik insecten in mijn tuin die mij niet eerder zijn opgevallen. Zo ontdekte ik vorige zomer voor het eerst een middelste wesp op het knopig helmkruid. Tijdens de invasie van distelvlinders in datzelfde jaar bezochten er velen onze vlinderstruik. Daar staat tegenover dat ik minder hommels zie sinds ons sporkehout is doodgegaan. Dat boompje is een ware trekpleister voor hommels en andere insecten. Er staan al twintig nieuwe zaailingen van sporkehout klaar, maar het zal nog even duren voordat die groot genoeg zijn om insecten te voeden.

Blinde bij.

Goudoogdaas.

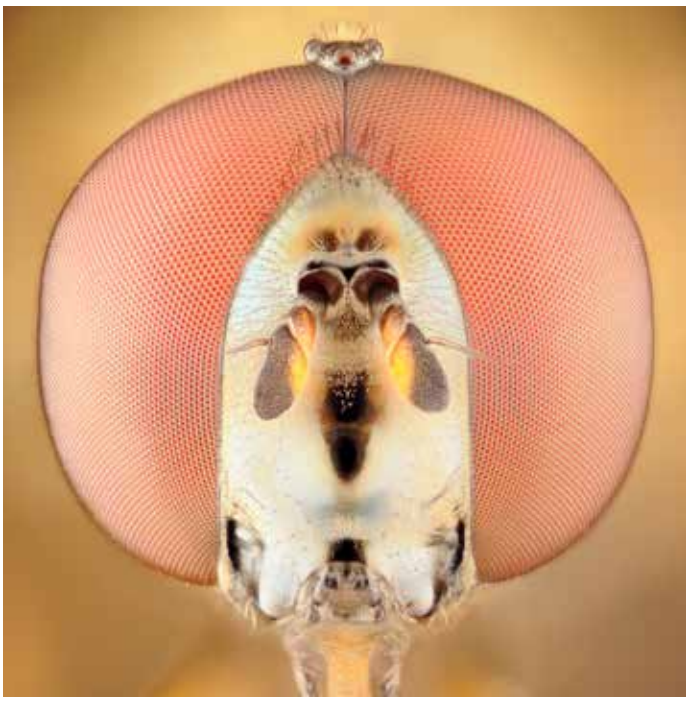

Slankpootvlieg.

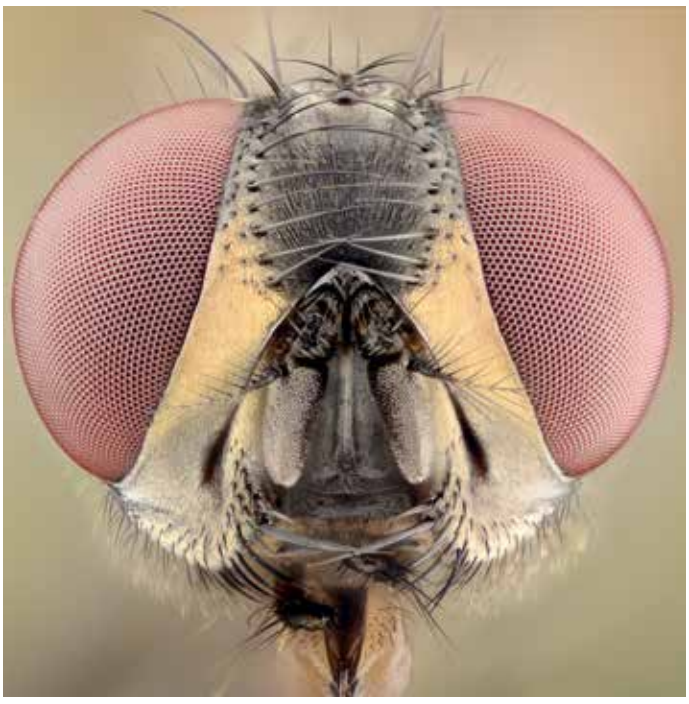
Mijn indruk is dat het aantal kevers en bladluizen is afgenomen en ik zie al enige tijd geen oorwurmen meer. Ook mis ik al jaren de grote wolbij, een fraaie solitaire bijensoort, waarover ik eens heb geschreven voor *Natura* (nr. 3, 2011). Het krioelt niet van de insecten in onze tuin, terwijl de plantengroei steeds weelderiger is geworden in de loop van twintig jaar. Dat kan echter niet worden gezegd van de omringende tuinen. Die zijn in dezelfde periode grotendeels versteend.

Meetnetten

Het nieuws dat het niet goed gaat met insecten was voor mij geen complete verrassing. Sinds 1984 inventariseer ik broedvogels, samen met mijn man, voor het Broedvogel Monitoring Project van SOVON. Aanvankelijk maakten we schattingen van het aantal huismussen, omdat ze te talrijk waren om te tellen. Vanaf 1990 verdwenen de huismussen op allerlei plekken. Ook in tuinen waar niets leek te zijn veranderd. Mogelijke oorzaak: er zijn te weinig insecten. Volwassen huismussen eten zaden, maar ze voeren hun jongen met insecten. Dat geldt voor bijna alle vogelsoorten.
Insecten zijn moeilijk te inventariseren, maar ze zijn nauw verbonden met planten. Die zijn een stuk makkelijker te onderzoeken. Sinds 2005 inventariseer ik wilde planten voor FLORON. In een kilometer-hok in de omgeving van Delft vind ik meestal meer dan 150 wilde plantensoorten. Dat lijkt veel, maar dit getal zegt niets over de talrijkheid van deze soorten. Op *verspreidingsatlas.nl* staat witte dovenetel beschreven als talrijk in het hele land. In het veld vind ik deze soort echter weinig en in kleine polletjes. Dit geldt voor veel wilde planten. Insecten die van bepaalde plantensoorten afhankelijk zijn komen hierdoor in problemen. Een gebrek aan wilde planten kan trouwens ook leiden tot voedselgebrek voor volwassen huismussen, die het hele jaar zaden eten.

Slanke driehoekszweefvlieg.

Herfstvlieg.

Idylle

In de herfst van 2015 werd er in Pijnacker een braakliggend terreintje tot Idylle aangewezen en ingezaaid met zaden van wilde planten die aantrekkelijk zijn voor vlinders en andere insecten. Een buitenkans om de ontwikkelingen in deze Idylle te volgen! Van april tot en met september tel ik wekelijks de dagvlinders langs een korte telroute van circa twintig minuten, voor het meetnet van de Vlinderstichting. De ingezaaide planten hebben zich goed ontwikkeld op de kalkrijke voedselarme zandgrond. De vegetatie doet me denken aan veldjes in de Ardennen, waar ik vroeger met vrienden naartoe ging om orchideeën te kijken.

Meestal zie ik maar enkele vlinders langs de telroute en in vier jaar tijd zie ik weinig toename. De zandige grond droogt snel uit en daarmee ook de vegetatie. In de droge zomer van 2018 waren de planten twee maanden geheel verdord. De icarusblauwtjes, die aan het terrein gebonden zijn, kwamen het jaar daarna moeilijk op gang. Een terrein tot Idylle omtoveren is dus niet genoeg om in korte tijd een grote insectenrijkdom te verkrijgen. Elders in de gemeente zie ik prachtige ingezaaide bermen vol echte koekoeksbloemen en klaversoorten, die ook minder door insecten worden bezocht dan ik zou verwachten.

Levensvoorwaarden

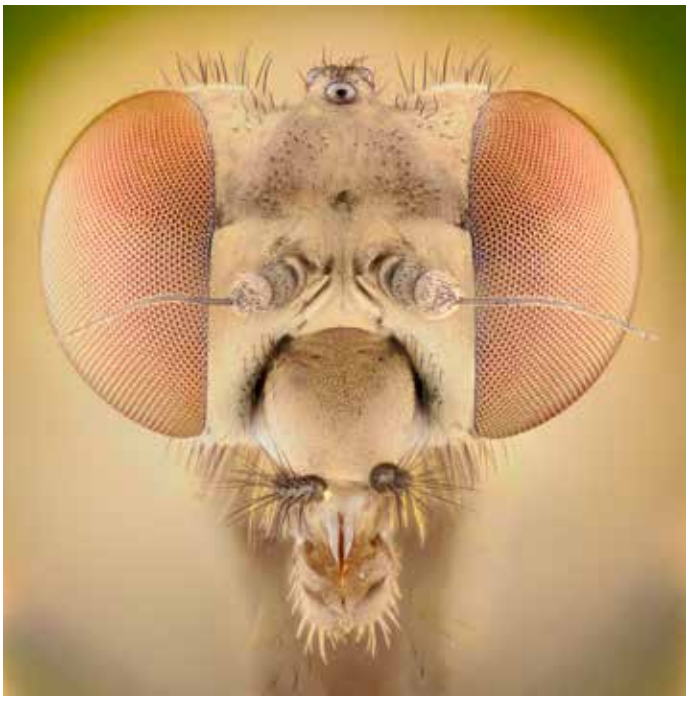
Toen we nog grote wolbijen in de tuin hadden heb ik geprobeerd om het hun zo goed mogelijk naar de zin te maken. Het zijn voedselspecialisten met een voorkeur voor paarse lipbloemigen. Ze hebben vegetatie nodig die beschutting biedt. Vrouwtjes gebruiken haren van wollig behaarde planten om hun nestjes te maken in bovengrondse holletjes van het juiste formaat. In de periode van het jaar dat deze bijen actief zijn moeten al deze benodigdheden in voldoende mate aanwezig zijn. Het werd me al snel duidelijk dat de grote wolbijen niet genoeg hadden aan mijn tuin om te overleven. Andere insectensoorten hebben weer andere behoeften. Larven stellen andere eisen aan hun leefomgeving dan volwassen insecten. Het is onmogelijk om Nederland bewust zo in te richten dat aan de levensbehoeften van alle insecten is voldaan. Maar als we zorgen voor genoeg wilde planten en voldoende variatie dan komen we een heel eind.

Planten voor insecten

De verarming van de inheemse flora is het gevolg van de manier waarop we ons land inrichten en beheren. In mijn woonomgeving heb ik de afgelopen dertig jaar veel ontwikkelingen gezien die ongunstig zijn voor planten en dus ook voor insecten.

Het openbaar groen wordt niet meer met liefde onderhouden door vakbekwame medewerkers van plantsoenendiensten, maar door aannemers die zo goedkoop mogelijk een star beheerplan uitvoeren. Bermen worden in kort tijdbestek allemaal tegelijk geklepeld, waarbij geen randje blijft staan. Planten kunnen hierdoor geen zaden maken en ruigtekruiden gaan overheersen. Bosplantsoenen verdwijnen door ondeskundig snoeien of vanwege vermeende sociale onveiligheid. Groene gebieden gaan verloren door voortschrijdende verstedelijking en infrastructuur. Tuinen van particulieren verstenen. De variatie aan tuinplanten neemt af: men kiest vaak voor gekweekte en exotische planten die niet geschikt zijn als onderkomen en voedsel voor inheemse insecten. Rommelige hoekjes, waar dode planten rustig vergaan, zaden afrijpen en waar insecten zich ongestoord kunnen ontwikkelen, worden schaarser.

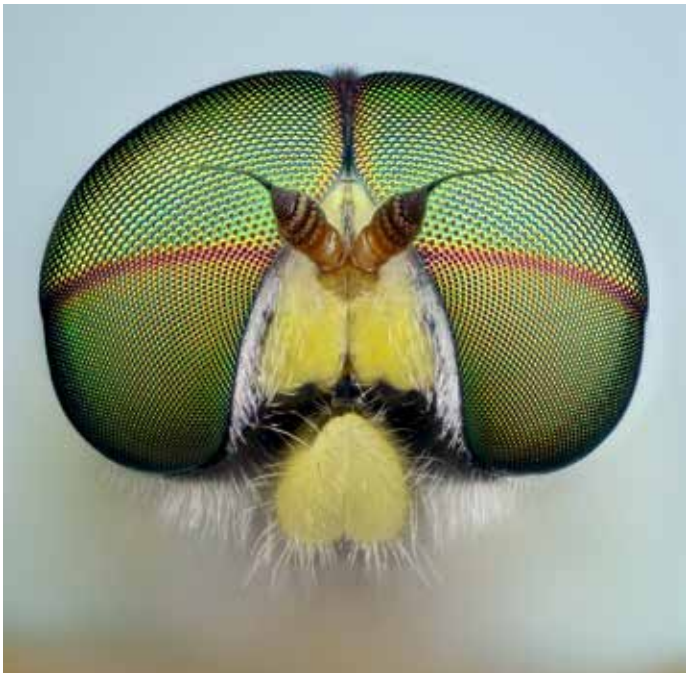
Ook in het buitengebied is veel veranderd. Nederland bestaat voor ongeveer de helft uit landbouwgebieden, waar wilde planten en dieren moeten wijken voor de intensieve bedrijfsvoering. Er komen veel meststoffen (fosfaat en stikstof) in het milieu. Sommige planten profiteren van die toegenomen voedselrijkdom, maar minder competitieve plantensoorten delven het onderspit. De variatie aan plantensoorten neemt hierdoor af.

Snavelvlieg.

Zandviltvlieg.

Groen verfdrupje.

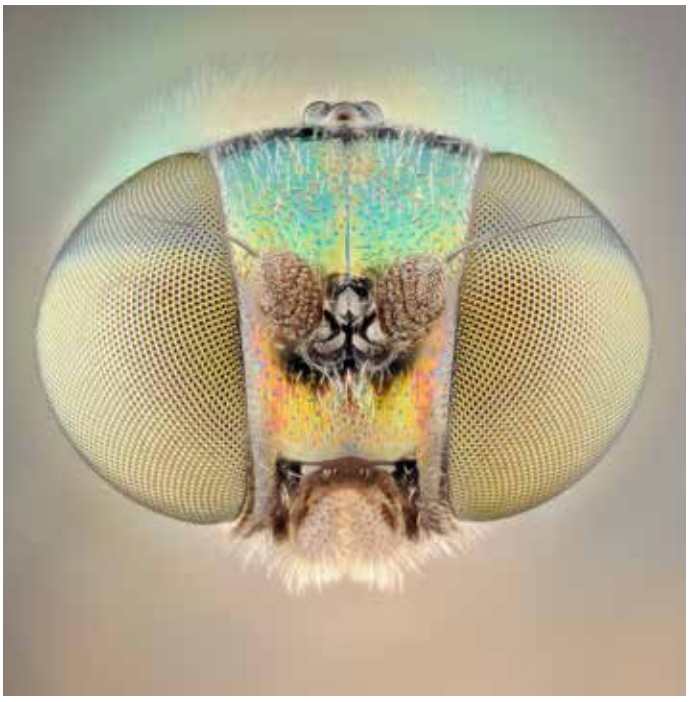
Daarnaast gebruikt men bestrijdingsmiddelen tegen onkruid (lees wilde planten) en insecten. Die komen op allerlei manieren in het milieu en dat zorgt voor onbalans in het ecosysteem.

Positieve publiciteit

De manier waarop we ons land inrichten en beheren is mijns inziens de belangrijkste oorzaak voor de afname van inheemse planten- en diersoorten. We houden daarbij te weinig rekening met de natuur. Vanwege economische belangen en onwetendheid. Als ik met mensen praat, dan blijkt dat ze vaak niet van insecten houden. Men weet niet dat er ruim duizend muggensoorten zijn en kent er maar één: de steekmug die 's nachts de slaap verstoort. Bij insecten denkt men aan ziekten en plagen. Tijdens de lezingendag van EIS Naturalis werd dit jaar deze negatieve beeldvorming genoemd als belangrijk aandachtspunt.

Hoog tijd dus voor positievere beeldvorming! Daarom probeer ik mijn liefde voor deze diergroep te delen met anderen, die onwetend zijn op gebied van insecten. Bijvoorbeeld door het publiceren van informatieve artikelen in lokale kranten, of door het informeren van buurtbewoners die gif spuiten tegen buxusmotten. De publiciteit rond bijen heeft laten zien dat er veel te bereiken valt met positieve beeldvorming.

Daarnaast streef ik naar een zo gevarieerd mogelijke plantengroei in mijn tuin en de boomspiegels in de straat. Ik overleg met stadsecologen over het maaibeleid en de wenselijkheid om bermen in te zaaien. Als iedereen in zijn eigen omgeving zoekt naar mogelijkheden voor verbetering, dan geeft dat meer voldoening dan machteloos toezien hoe al die wonderschone wezens om ons heen verdwijnen. Wat is er mis met een lekkere wilde bloementuin, waarin je op je gemak kunt observeren hoe mooi en divers insecten zijn? En wie durft er na het bekijken van zo'n kleurrijk insectengezichtje nog de gifspuit te pakken? ■

Groene glimwapenvlieg.

Over de foto's

"Deze insectenfoto's zijn een beetje een uitstapje voor mij. Gewoonlijk fotografeer ik veel kleinere onderwerpen. Ik portretteer microorganismen, bacteriën, amoebes, pantoffeldiertjes, algen. Ik werk met een microscoop of met microscooplenzen. Bekeken onder een microscoop met een lage vergroting (bv. een stereomicroscoop) zien insecten er prachtig uit. Dan pas zie je hoe verschillend ze zijn. De beste mensen hebben geen idee hoe een doodgewone vlieg er van dichtbij uitziet. Er zijn veel soorten met prachtig gekleurde ogen. Om ze goed te fotograferen kun je gebruik maken van *focus stacking*. Dan worden honderden foto's in de computer gecombineerd. Dat levert een super gedetailleerd beeld op waardoor je goed kan zien hoe mooi een vlieg is."

Wim van Egmond